

การส่งเสริมการรู้สารสนเทศสำหรับการศึกษาระดับอุดมศึกษา

Promoting Information Literacy for Higher Education

ดร.เทอดศักดิ์ ไม้เท้าทอง¹

Dr. Therdsak Maitaouthong

บทคัดย่อ

การส่งเสริมการรู้สารสนเทศเป็นกิจกรรมสำคัญที่สนับสนุนการเรียนการสอนในชั้นเรียน โดยเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือระหว่างผู้สอนกับบรรณารักษ์ในการวางแผนและออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เอื้อให้เกิดการพัฒนาทักษะการรู้สารสนเทศแก่นักศึกษาและส่งเสริมนักศึกษาให้เป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต บทความนี้นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการส่งเสริมการรู้สารสนเทศสำหรับการศึกษาระดับอุดมศึกษาในประเด็นวิธีการส่งเสริมการรู้สารสนเทศ มาตรฐานและกรอบแนวคิดที่ใช้ในการส่งเสริมการรู้สารสนเทศ บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการรู้สารสนเทศ รูปแบบการสอนการรู้สารสนเทศ และปัจจัยความสำเร็จในการส่งเสริมการรู้สารสนเทศ

Abstract

Information literacy promotion is an important activity to support the learning and teaching in the class. Academic staff and librarians have to collaborate in planning and designing the learning activities in order to develop information literacy skills for students and encourage them as lifelong learners. This article presents

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำภาควิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ; Assistant Professor, Department of Library and Information Science, Faculty of Humanities, Srinakharinwirot University

the promotion methods, standard and framework, personnel, teaching models, and success factors for information literacy promotion.

คำสำคัญ: การรู้สารสนเทศ การส่งเสริมการรู้สารสนเทศ การศึกษาระดับอุดมศึกษา

Keywords: Information literacy; Information literacy promotion; Higher education

บทนำ

สถาบันอุดมศึกษามีพันธกิจที่สำคัญคือการพัฒนาให้นักศึกษาให้เป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต โดยพัฒนานักศึกษาให้มีความพร้อมทางสติปัญญาในการใช้เหตุผลและการคิดเชิงวิเคราะห์ การสร้างกรอบแนวคิดในการเรียนรู้วิธีการเรียนรู้ของนักศึกษา ซึ่งการรู้สารสนเทศเป็นองค์ประกอบสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิต เนื่องจากเป็นกระบวนการในการเรียนรู้ที่เอื้อให้นักศึกษาสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างกระตือรือร้นและต่อเนื่อง หากแต่การพัฒนาทักษะการรู้สารสนเทศที่เกิดขึ้นในตัวของนักศึกษานั้นไม่สามารถที่จะดำเนินการได้ในรูปแบบของการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียนเพียงอย่างเดียว การจัดการเรียนการสอนจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนให้เกิดการส่งเสริมการรู้สารสนเทศทั้งภายในและภายนอกห้องเรียนไปพร้อมกัน ซึ่งความร่วมมือระหว่างผู้สอนกับบรรณารักษ์จะเป็นส่วนสำคัญที่จะช่วยให้การรู้สารสนเทศเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในการจัดการเรียนการสอนของรายวิชาต่าง ๆ ดังนั้น การส่งเสริมการรู้สารสนเทศที่จัดขึ้นในรูปแบบต่าง ๆ โดยเฉพาะบริการและกิจกรรมที่จัดโดยห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาจึงเป็นส่วนผลักดันให้เกิดบรรยากาศของการเรียนรู้ด้วยตนเองของนักศึกษา ซึ่งการส่งเสริมการรู้สารสนเทศเป็นส่วนเสริมให้การเรียนการสอนในชั้นเรียนมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น และสามารถพัฒนานักศึกษาให้เป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตได้บรรลุตามเป้าหมายที่เป็นพันธกิจของสถาบันอุดมศึกษา บทความนี้มุ่งนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการส่งเสริมการรู้สารสนเทศสำหรับการศึกษาระดับอุดมศึกษาในประเด็นวิธีการส่งเสริมการรู้สารสนเทศ มาตรฐานและกรอบแนวคิดที่ใช้ในการส่งเสริมการรู้สารสนเทศ บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการรู้สารสนเทศ รูปแบบการสอนการรู้สารสนเทศ และปัจจัยความสำเร็จในการส่งเสริมการรู้สารสนเทศ ซึ่งเนื้อหาที่นำเสนอนี้จะเป็นประโยชน์แก่ผู้สอน บรรณารักษ์และบุคลากรทางการศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาที่ต้องการพัฒนาทักษะการรู้สารสนเทศของนักศึกษา

โดยสามารถนำวิธีการต่าง ๆ ที่ได้นำเสนอไว้ในบทความนี้ไปใช้ประโยชน์ในการจัดเตรียมบริการ กิจกรรมและพัฒนาการจัดการเรียนการสอนได้ตามความเหมาะสมต่อไป

วิธีการส่งเสริมการรู้สารสนเทศ

ในการส่งเสริมการรู้สารสนเทศสำหรับการศึกษาระดับอุดมศึกษานั้นสามารถดำเนินการได้หลายวิธี จากการศึกษางานวิจัยและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องของ Laherty (2000) Cox & VanderPol (2005) Galvin (2005) Li, Leung & Tam (2007) Hauxwell (2008) Bolton, Pugliese & Singleton-Jackson (2009) Maitaouthong (2010) Janke, Pesut & Erbacker (2011) และ Rattanapun (2012) พบว่า วิธีการส่งเสริมการรู้สารสนเทศสามารถดำเนินการได้ใน 2 ลักษณะ คือ การส่งเสริมการรู้สารสนเทศโดยห้องสมุด และการส่งเสริมการรู้สารสนเทศโดยการจัดการเรียนการสอน

1. การส่งเสริมการรู้สารสนเทศโดยห้องสมุด เป็นการจัดกิจกรรมและบริการของห้องสมุดที่เอื้อให้นักศึกษาได้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการรู้สารสนเทศหรือเป็นการพัฒนาทักษะการรู้สารสนเทศของนักศึกษาให้เพิ่มขึ้น ประกอบด้วยรูปแบบต่าง ๆ ดังนี้

1.1 การรู้สารสนเทศบนเว็บไซต์ห้องสมุด (Library websites) เป็นแหล่งที่ให้สารสนเทศเกี่ยวกับทรัพยากรสารสนเทศและบริการของห้องสมุด เป็นเว็บท่า (Portal) ที่จัดเตรียมทรัพยากรสารสนเทศอินเทอร์เน็ตที่ตรงตามความต้องการของผู้ใช้ในสาขาวิชาต่าง ๆ พร้อมทั้งวิธีที่หลากหลายในการเข้าถึงสารสนเทศของผู้ใช้ เว็บไซต์ห้องสมุดควรจัดเตรียมกิจกรรมหรือวิธีการที่ส่งเสริมให้ผู้ได้รับประสบการณ์ในการแสวงหาสารสนเทศ จัดเตรียมความช่วยเหลือในการกำหนดกลยุทธ์การสืบค้นสารสนเทศจากฐานข้อมูลทั่วไป และฐานข้อมูลเฉพาะสาขาวิชา และชี้แหล่งสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าตามสาขาวิชาที่เชื่อมโยงไปยังเอกสารฉบับเต็มตามที่ผู้ใช้ต้องการ ซึ่งการกำหนดชื่อเมนูต่าง ๆ บนเว็บไซต์ของห้องสมุดควรใช้คำแทนศัพท์เทคนิคที่ช่วยให้ผู้ใช้เข้าใจได้ง่าย เช่น ใช้คำว่า “ค้นหาทรัพยากรห้องสมุด” หรือ “สืบค้นรายการหนังสือและสื่อต่าง ๆ” หรือ “สืบค้นทรัพยากรสารสนเทศ” แทนการใช้คำว่า “OPAC” หรือ “Catalog search” เป็นต้น พร้อมทั้งมีคู่มือการใช้เว็บไซต์ของห้องสมุด และมีการปรับปรุงข้อมูลบนเว็บอย่างสม่ำเสมอ

1.2 การรู้สารสนเทศผ่านบริการอ้างอิงเสมือน (Virtual reference) เป็นบริการของห้องสมุดที่มุ่งหมายให้ผู้ใช้ที่อยู่ไกลมีโอกาสเข้าถึงบริการของห้องสมุด มีการจัดบริการในหลายรูปแบบ เช่น โต๊ะบริการอ้างอิงเสมือน (Virtual reference desk) การตอบคำถามผ่านทางไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ (E-mail reference) การตอบคำถามผ่านห้องสนทนา (Chat reference) และการตอบคำถามแบบร่วมมือนี้อย่างต่อเนื่อง 24 ชั่วโมง (Collaborative 24/7 reference) ซึ่งบริการเหล่านี้มุ่งเน้นการจัดเตรียมทรัพยากรสารสนเทศและชี้แนะแหล่งสารสนเทศให้แก่ผู้เรียนรู้ทางไกล (Distance learners) โดยเป็นการตอบคำถามสั้นๆ เกี่ยวกับสารสนเทศที่ผู้ใช้ต้องการ การช่วยเหลือผู้ใช้ในการเข้าถึงทรัพยากรสารสนเทศที่ต้องการ การสอนและแนะนำการศึกษาค้นคว้าผ่านไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ของผู้ใช้ การพูดคุยผ่านห้องสนทนาที่มุ่งเน้นการสอนให้ผู้ใช้ค้นหาสารสนเทศด้วยตนเองมากกว่าที่จะค้นหาคำตอบให้ ซึ่งเป็นวิธีที่ช่วยให้ผู้ใช้รู้สึกสะดวกสบายและมีอิสระในการถามคำถาม บริการนี้ยังครอบคลุมถึงการสอนผ่านบริการอ้างอิงเสมือนที่บรรณารักษ์จัดทำเอกสารการสอนและแบบฝึกหัดทบทวนบทเรียนเพื่อแนะนำให้ผู้เข้าใช้เข้าถึงสารสนเทศได้ด้วยตนเอง

1.3 การสอนการรู้สารสนเทศที่โต๊ะบริการ (Service desk) เป็นการสอนการรู้สารสนเทศที่โต๊ะบริการซึ่งเป็นศูนย์กลางประสานงานสำหรับลูกค้าห้องสมุด ได้แก่ โต๊ะบริการตอบคำถามและช่วยการค้นคว้า อาจจัดให้บริการโดยการสนทนาผ่านทางโทรศัพท์ การสอนเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรสารสนเทศทั้งในรูปแบบสิ่งพิมพ์และอิเล็กทรอนิกส์ การจัดทำบทเรียนสั้นๆ ในการสอนการรู้สารสนเทศระหว่างที่ผู้เข้ามาสอบถามที่โต๊ะบริการตอบคำถาม โดยสอนในขณะที่บรรณารักษ์กำลังค้นหาคำตอบให้ผู้ใช้ สำหรับหัวข้อที่สอนได้แก่ การวางแผนและกำหนดกลยุทธ์การสืบค้น การสืบค้นสารสนเทศจากแหล่งต่างๆ ทั้งในและนอกห้องสมุด และการประเมินสารสนเทศที่ค้นได้ บริการนี้ควรจัดในรูปแบบของบริการเคลื่อนที่ไปยังจุดบริการต่างๆ ภายในห้องสมุดเพื่อให้ห้องสมุดสามารถจัดกิจกรรมการสอนการรู้สารสนเทศได้ครอบคลุมและกระจายไปทุกจุดบริการของห้องสมุด นอกจากโต๊ะบริการตอบคำถามแล้ว การสอนการรู้สารสนเทศที่โต๊ะบริการยืม-คืนหนังสือก็เป็นอีกวิธีการหนึ่งที่เจ้าหน้าที่ห้องสมุดซึ่งเป็นบุคลากรกึ่งวิชาชีพ (Paraprofessional staff) จะทำหน้าที่สอนประสานงานห้องสมุดในขณะที่ให้บริการแก่นักศึกษา เช่น การสอนวิธีการใช้รายการทรัพยากรสารสนเทศของห้องสมุด การกรอกแบบฟอร์มการยืมระหว่างห้องสมุดหรือการเข้าถึงบทความวารสาร การแจ้งให้ผู้ใช้มีความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้สำเนาเอกสารซึ่งเกี่ยวข้องกับลิขสิทธิ์และการอ้างอิง เป็นต้น

1.4 การรู้สารสนเทศโดยใช้คู่มือการใช้ห้องสมุดและคู่มือแนะนำแหล่งสารสนเทศ (Library guides and pathfinders) เป็นเครื่องมือที่แนะนำการใช้ห้องสมุดและแหล่งสารสนเทศเฉพาะสาขาวิชาที่สอดคล้องกับรายวิชาหรืองานมอบหมายของรายวิชาต่างๆ คู่มือนี้นับเป็นเครื่องมือหนึ่งที่ช่วยสนับสนุนการค้นคว้าของนักศึกษาโดยเฉพาะระหว่างการทำรายงานหรืองานมอบหมายประจำวิชา ซึ่งคู่มือการใช้ห้องสมุดจะช่วยส่งเสริมการสืบค้นสารสนเทศและการใช้ทรัพยากรสารสนเทศของห้องสมุด และช่วยให้นักศึกษาได้เรียนรู้ทรัพยากรสารสนเทศที่แตกต่างกัน ขณะที่คู่มือแนะนำแหล่งสารสนเทศจะมุ่งเน้นแนะนำแหล่งสารสนเทศที่ตรงกับความต้องการของรายวิชาหรืองานมอบหมายที่ผู้สอนได้มอบหมายให้นักศึกษาทำ ซึ่งการจัดทำคู่มือแนะนำแหล่งสารสนเทศเกิดจากความร่วมมือระหว่างผู้สอนกับบรรณารักษ์ในการจัดเตรียมงานมอบหมายที่มุ่งให้นักศึกษาใช้แหล่งสารสนเทศต่างๆ ในการศึกษาค้นคว้า โดยจัดทำคู่มือแนะนำแหล่งสารสนเทศบนเว็บเพื่อให้นักศึกษาเข้าถึงแหล่งสารสนเทศที่ต้องการได้ง่าย ทั้งนี้ Galvin (2005: 353) อธิบายว่าคู่มือแนะนำแหล่งสารสนเทศแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ (1) คู่มือทั่วไป (General guides) เป็นคู่มือที่แนะนำเกี่ยวกับการจัดเก็บทรัพยากรสารสนเทศ บริการของห้องสมุด และการสืบค้นสารสนเทศจากฐานข้อมูลต่างๆ (2) คู่มือเฉพาะสาขาวิชา (Subject-specific guides) เป็นคู่มือที่แนะนำแหล่งสารสนเทศเฉพาะสาขาวิชาทั้งทรัพยากรสารสนเทศที่เป็นสิ่งพิมพ์และออนไลน์ และ (3) คู่มือเฉพาะงานมอบหมาย (Specific assignment guides) เป็นคู่มือที่แนะนำแหล่งสารสนเทศตามความต้องการของผู้สอนในรายวิชาหนึ่งๆ ซึ่งมุ่งเน้นแหล่งสารสนเทศที่สอดคล้องกับงานมอบหมายของรายวิชา

1.5 การฝึกอบรมการแสวงหาสารสนเทศ (Workshop on information seeking) เป็นกิจกรรมที่เป็นความร่วมมือระหว่างผู้สอนกับบรรณารักษ์ในการให้ความรู้เกี่ยวกับการสืบค้นสารสนเทศแก่นักศึกษา โดยให้ความรู้เกี่ยวกับการกำหนดหัวข้อที่จะศึกษาค้นคว้าและการกำหนดคำค้น การสาธิตและฝึกปฏิบัติเกี่ยวกับการสืบค้นฐานข้อมูลทรัพยากรสารสนเทศของห้องสมุดและฐานข้อมูลออนไลน์ต่างๆ ที่ใช้สืบค้นทรัพยากรสารสนเทศ เช่น วิทยานิพนธ์ วารสาร หนังสือ และกฤตภาค เป็นต้น กิจกรรมที่กำหนดขึ้นอาจเป็นการมอบหมายให้นักศึกษาฝึกปฏิบัติเกี่ยวกับการค้นหาสารสนเทศเป็นรายบุคคลหรือการทำกิจกรรมกลุ่มโดยระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับหัวข้อที่จะศึกษาค้นคว้า และกำหนดคำศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา การแบ่งกลุ่มสืบค้นสารสนเทศจากหัวข้อ

ที่กำหนด และการแข่งขันการสืบค้นสารสนเทศ ทั้งนี้ก็มุ่งให้นักศึกษาได้สืบค้นสารสนเทศจากเรื่องที่ต้องการ สามารถเลือกสารสนเทศและอ้างอิงแหล่งที่มาได้อย่างถูกต้อง

1.6 การปฐมนิเทศและนำชมห้องสมุด (Library orientation and tours) เป็นกิจกรรมที่มุ่งให้นักศึกษาได้เรียนรู้เกี่ยวกับการค้นหาและการใช้ทรัพยากรสารสนเทศจากสถานที่จริง ซึ่งประกอบด้วย การบรรยายและแนะนำการใช้ห้องสมุดโดยบรรณารักษ์หรือบุคลากรของห้องสมุด และการนำชมส่วนงานและจุดบริการต่างๆ ภายในห้องสมุด กิจกรรมนี้จะช่วยให้นักศึกษาได้เรียนรู้เกี่ยวกับทรัพยากรสารสนเทศ บริการของห้องสมุด ระเบียบและมารยาทในการใช้ห้องสมุด เพื่อการสืบค้นสารสนเทศและใช้ห้องสมุดได้อย่างถูกต้อง

1.7 การประชุมเชิงปฏิบัติการการรู้สารสนเทศสำหรับผู้สอน (Orientation workshop) เป็นกิจกรรมที่ห้องสมุดจัดขึ้นมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาความรู้ความเข้าใจในแนวคิดเกี่ยวกับการรู้สารสนเทศให้แก่ผู้สอน โดยเฉพาะวิธีการบูรณาการการรู้สารสนเทศในการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียน ช่วยผู้สอนในการออกแบบงานมอบหมายของรายวิชาที่ส่งเสริมการค้นหาสารสนเทศของนักศึกษาในการจัดทำงานมอบหมายของนักศึกษาและการป้องกันการลอกเลียนวรรณกรรม ซึ่งผู้สอนจะประชุมร่วมกันเพื่อกำหนดประเด็นหรือหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับการรู้สารสนเทศที่จะใช้สอนในชั้นเรียน การประชุมเชิงปฏิบัติการเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมการอภิปรายและปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอน และเป็นกิจกรรมที่เชื่อมโยงการออกแบบงานมอบหมาย ทักษะความรู้ของนักศึกษา และผลลัพธ์การเรียนรู้เป็นสำคัญ

2. การส่งเสริมการรู้สารสนเทศโดยการจัดการเรียนการสอน เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มุ่งพัฒนานักศึกษาให้มีทักษะการรู้สารสนเทศโดยสอนในชั้นเรียนและเว็บช่วยสอน ประกอบด้วยรูปแบบต่างๆ ดังนี้

2.1 การสอนวิชาการรู้สารสนเทศ (Information literacy course) เป็นรายวิชาหนึ่งในหลักสูตร โดยเฉพาะรายวิชาในหมวดศึกษาทั่วไปที่มีลักษณะเป็นวิชาบังคับหรือวิชาเลือก อาจสอนโดยอาจารย์หรือบรรณารักษ์ มีจุดมุ่งหมายที่มุ่งพัฒนาทักษะการรู้สารสนเทศของนักศึกษาจากการทำงานมอบหมายและโครงการงาน ซึ่งมุ่งเน้นให้นักศึกษาได้ศึกษาค้นคว้าแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ด้วยตนเองและจัดทำเป็นงานกลุ่มที่สะท้อนผลลัพธ์จากการเรียนรู้ของนักศึกษา สำหรับการจัดการกิจกรรมการเรียนการสอนอาจใช้สื่อต่างๆ ร่วมด้วย เช่น ระบบการจัดการเรียนการสอน (Course management system) และเครือข่าย

สังคมออนไลน์ เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพื่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน และระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียน ซึ่งจะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันและสร้างสรรค์ผลงานที่เกิดจากการศึกษาค้นคว้าได้อย่างถูกต้อง เช่น วิชา มคอ 141 ทักษะการรู้สารสนเทศ ที่เปิดสอนในมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิชา 000 130 ทักษะการรู้สารสนเทศ ที่เปิดสอนในมหาวิทยาลัยขอนแก่น เป็นต้น

2.2 การสอนแบบบูรณาการการรู้สารสนเทศ (Information literacy integration) เป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นความร่วมมือระหว่างผู้สอนในสาขาวิชาต่างๆ กับบรรณารักษ์หรือนักสารสนเทศที่จะมีบทบาทในการส่งเสริมการรู้สารสนเทศให้แก่นักศึกษา โดยบรรณารักษ์หรือนักสารสนเทศที่เข้ามาร่วมสอนในชั้นเรียนจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับทฤษฎีในสาขาวิชาที่สอน รู้วิธีการสอนรูปแบบต่างๆ และรู้มาตรฐานที่เกี่ยวข้องในสาขาวิชาที่สอน เช่น บรรณารักษ์มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับมาตรฐานการศึกษาวิทยาศาสตร์แห่งชาติ (National Science Education Standards-NSES) ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการเชื่อมโยงเข้ากับมาตรฐานการรู้สารสนเทศ โดยวิเคราะห์ว่าการศึกษาวិทยาศาสตร์ในแต่ละมาตรฐานสามารถเชื่อมโยงการรู้สารสนเทศเข้าสู่เนื้อหาของรายวิชาได้อย่างไร การสอนในลักษณะนี้ผู้สอนและบรรณารักษ์จะประชุมร่วมกันเพื่อกำหนดทักษะการรู้สารสนเทศที่ต้องการส่งเสริมให้เกิดขึ้นในตัวนักศึกษา เช่น เมื่อผู้สอนและบรรณารักษ์พบว่านักศึกษายังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการลอกเลียนวรรณกรรม (Plagiarism) จึงร่วมกันออกแบบเนื้อหาการสอนในหัวข้อดังกล่าว พร้อมทั้งออกแบบงานมอบหมายที่จะให้นักศึกษาได้ฝึกปฏิบัติ ซึ่งมุ่งเน้นการฝึกกระบวนการคิดวิเคราะห์เกี่ยวกับการศึกษาค้นคว้าและการลอกเลียนวรรณกรรม

2.3 การสอนการรู้สารสนเทศบนเว็บ (Web-based information literacy tutorial) เป็นเครื่องมือการเรียนรู้อิเล็กทรอนิกส์บนเว็บ (Web-based e-learning tool) ที่มุ่งเน้นการปฏิสัมพันธ์ที่ช่วยให้นักศึกษาตระหนักรู้ว่าตนเองต้องการสารสนเทศเมื่อใดจะค้นหา ประเมินและใช้สารสนเทศอย่างมีประสิทธิภาพได้อย่างไร ลักษณะของการสอนบนเว็บจัดทำเป็นมอดูล (Modules) ซึ่งแต่ละมอดูลประกอบด้วยส่วนผลลัพธ์การเรียนรู้ (Learning outcomes) เป็นสมรรถนะการรู้สารสนเทศที่คาดหวังจะเกิดขึ้นแก่นักศึกษา ส่วนสรุปสาระสำคัญ (Key points) เป็นการสรุปเนื้อหาของแต่ละมอดูลให้อยู่ในรูปตารางและข้อความสั้นๆ ส่วนเนื้อหาหลัก (Core content) เป็นการนำเสนอแนวคิดสำคัญใน

แต่ละมอดูล การนำเสนอภาพเคลื่อนไหว คลิปวีดิโอ กิจกรรมเชิงปฏิสัมพันธ์ การแสดงแนวคิดและทักษะการสื่อสารสนเทศ และกิจกรรมต่างๆ ที่ดึงดูดความสนใจของนักศึกษา ส่วนการแนะนำทรัพยากรสารสนเทศและการเข้าถึง และส่วนแบบทดสอบ (Test) ที่นำเสนอข้อสอบย่อยเพื่อใช้ประเมินความรู้ความเข้าใจด้านการสื่อสารสนเทศของนักศึกษา นอกจากนี้ยังมีงานมอบหมายรายวิชา (Course assignment) ที่เป็นส่วนเสริมในการสอนบนเว็บ มีกิจกรรมต่าง ๆ เช่น เกม และคำถามคำตอบ ที่มุ่งเน้นให้นักศึกษามีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและได้รับข้อมูลย้อนกลับจากการเรียนรู้ของตนเอง ซึ่งการสอนการสื่อสารสนเทศบนเว็บเป็นเพียงส่วนเสริมการสอนในชั้นเรียนเท่านั้น

มาตรฐานและกรอบแนวคิดที่ใช้ในการส่งเสริมการสื่อสารสนเทศ

มาตรฐานและกรอบแนวคิดที่ใช้ในการส่งเสริมการสื่อสารสนเทศสำหรับนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษานั้น มี 2 ลักษณะ คือ การใช้มาตรฐานสมรรถนะการสื่อสารสนเทศสำหรับการศึกษาระดับอุดมศึกษา (Information Literacy Competency Standards for Higher Education) ที่จัดทำโดยสมาคมห้องสมุดวิทยาลัยและห้องสมุดวิจัย (Association of College & Research Libraries ACRL) และการใช้กรอบแนวคิดการสื่อสารสนเทศที่กำหนดโดยผู้สอนและ/หรือนักศึกษา มีรายละเอียดดังนี้

1. การใช้มาตรฐานสมรรถนะการสื่อสารสนเทศสำหรับการศึกษาระดับอุดมศึกษา เป็นมาตรฐานการสื่อสารสนเทศที่ประกอบด้วยมาตรฐาน 5 ข้อและดัชนีวัดความสำเร็จ 22 ข้อ ได้แก่ การกำหนดลักษณะและขอบเขตสารสนเทศที่ต้องการ การเข้าถึงสารสนเทศที่ต้องการได้อย่างมีประสิทธิภาพ การประเมินสารสนเทศและแหล่งสารสนเทศได้อย่างมีวิจารณญาณและเก็บรวบรวมสารสนเทศที่เลือกไว้ในฐานความรู้และระบบความคิดได้ การใช้สารสนเทศในการทำงานเพื่อให้บรรลุตามจุดมุ่งหมายอย่างมีประสิทธิภาพ และความเข้าใจประเด็นทางด้านเศรษฐกิจ กฎหมายและสังคมที่เกี่ยวข้องกับการใช้สารสนเทศ ตลอดจนเข้าถึงและใช้สารสนเทศได้อย่างถูกต้องตามหลักจริยธรรมและถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งการนำมาตรฐานดังกล่าวไปใช้ในการส่งเสริมการสื่อสารสนเทศนั้นสามารถดำเนินการได้ใน 3 ลักษณะ คือ

1.1 การกำหนดเนื้อหาการสื่อสารสนเทศตามมาตรฐานของ ACRL เช่น การศึกษาของ Li, Leung & Tam (2007) ที่พัฒนาการสอนการสื่อสารสนเทศบนเว็บของ

The Chinese University of Hong Kong Library โดยใช้เวลามาตรฐานของ ACRL จัดทำเป็นชุดการเรียนรู้ 7 ชุด คือ ประเภทและคุณลักษณะของแหล่งสารสนเทศ กลยุทธ์การสืบค้นที่มีประสิทธิภาพ การใช้รายการทรัพยากรสารสนเทศของห้องสมุด การใช้ฐานข้อมูลเพื่อการค้นคว้า การใช้อินเทอร์เน็ต การประเมินแหล่งสารสนเทศ และการอ้างอิงแหล่งสารสนเทศ

1.2 การเชื่อมโยงมาตรฐานของ ACRL เข้าไปในมาตรฐานการศึกษาของสาขาวิชาต่างๆ เช่น การศึกษาของ Laherty (2000) ที่เชื่อมโยงมาตรฐาน ACRL กับมาตรฐานการศึกษาวิทยาศาสตร์แห่งชาติ (National Science Education Standards หรือ NSES) เพื่อศึกษาว่าแต่ละมาตรฐานการศึกษาวิทยาศาสตร์สามารถนำมามาตรฐานของ ACRL เข้าไปบูรณาการได้อย่างไร เช่น มาตรฐานวิทยาศาสตร์ที่เน้นวิทยาศาสตร์ในการค้นหาคำตอบ เกี่ยวข้องกับมาตรฐานที่ 1 และ 3 ของ ACRL มาตรฐานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เกี่ยวข้องกับมาตรฐานที่ 2 และ 4 ส่วนมาตรฐานวิทยาศาสตร์ในมุมมองด้านบุคคลและสังคม และประวัติและขอบเขตของวิทยาศาสตร์ เกี่ยวข้องกับมาตรฐานที่ 5 ของ ACRL และ

1.3 การดำเนินงานของห้องสมุดที่ส่งเสริมการรู้สารสนเทศที่เป็นไปตามมาตรฐาน ACRL เช่น การศึกษาของ Khamhomkun (2011) ที่พบว่าโดยรวมห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาส่งเสริมการรู้สารสนเทศโดยใช้มาตรฐานที่ 2 เรื่องการเข้าถึงสารสนเทศซึ่งประเด็นในแต่ละมาตรฐานที่ใช้คือ มาตรฐานที่ 1 การกำหนดขอบเขตสารสนเทศที่ต้องการ ห้องสมุดส่งเสริมเรื่องการระบุประเภทและรูปแบบของแหล่งสารสนเทศ มาตรฐานที่ 2 การเข้าถึงสารสนเทศ ห้องสมุดส่งเสริมเรื่องการเลือกวิธีการค้นคว้าหรือระบบการค้นคืนสารสนเทศที่เหมาะสมสำหรับการเข้าถึงสารสนเทศ มาตรฐานที่ 3 การประเมินสารสนเทศ ห้องสมุดส่งเสริมเรื่องการสรุปแนวคิดหลักจากสารสนเทศที่สืบค้น มาตรฐานที่ 4 การใช้สารสนเทศอย่างมีประสิทธิภาพ ห้องสมุดส่งเสริมเรื่องการสื่อสารสารสนเทศใหม่อย่างมีประสิทธิภาพ การเลือกสื่อและรูปแบบของสื่อได้อย่างเหมาะสมกับผู้รับ การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการสร้างและสื่อสารผลงาน และมาตรฐานที่ 5 การใช้สารสนเทศอย่างถูกต้องกฎหมาย ห้องสมุดส่งเสริมเรื่องการปฏิบัติตามกฎหมาย กฎข้อบังคับ นโยบายของสถาบัน

2. การใช้กรอบแนวคิดการรู้สารสนเทศที่กำหนดโดยผู้สอนและ/หรือนักศึกษา เป็นการสอบถามความคิดเห็นของผู้สอนประจำรายวิชาว่าต้องการพัฒนาทักษะการรู้สารสนเทศให้แก่นักศึกษาในประเด็นใด หรือเป็นการสำรวจความต้องการของผู้สอน

และนักศึกษาที่ต้องการให้ส่งเสริมการรู้สารสนเทศในประเด็นใด โดยมีลักษณะเป็นการส่งเสริมการรู้สารสนเทศทั้งแบบที่ครอบคลุมประเด็นการรู้สารสนเทศหลายประเด็นหรือแบบที่ครอบคลุมเพียงประเด็นใดประเด็นหนึ่งเท่านั้น เช่น การศึกษาของ Cox & VanderPol (2005) ที่การกำหนดแนวคิดการส่งเสริมการรู้สารสนเทศใช้การสอบถามจากผู้สอน โดยผู้สอนต้องการพัฒนาในหัวข้อการลอกเลียนวรรณกรรม เครื่องมือสืบค้นสารสนเทศ (ดรชชวีวารสารและรายการทรัพยากรสารสนเทศของห้องสมุด) การนำชมห้องสมุดที่มีเนื้อหาสั้นๆ เกี่ยวกับวารสารและการสืบค้นรายการทรัพยากรสารสนเทศของห้องสมุด การแยกความแตกต่างระหว่างบทความวิชาการกับบทความที่ได้รับความนิยม การประเมินสารสนเทศ และการประเมินเว็บที่มุ่งเน้นการคิดวิเคราะห์ ความสามารถในการประเมินและการใช้สารสนเทศอย่างมีจริยธรรม สำหรับการศึกษานี้ของ Cuadrado-Garcia, Ruiz-Molina & Montoro-Pous (2012) ระบุว่าแนวคิดการรู้สารสนเทศที่ควรส่งเสริมให้แก่นักศึกษาคือ การค้นหาสารสนเทศที่ต้องการ การวิเคราะห์และเลือกสารสนเทศอย่างมีประสิทธิภาพ การจัดระบบสารสนเทศด้วยวิธีการที่เหมาะสม การใช้และสื่อสารสารสนเทศอย่างมีจริยธรรมและถูกกฎหมาย ขณะที่การศึกษาของ Janke, Pesut & Erbacher (2011) มุ่งพัฒนานักศึกษาในด้านทักษะการตั้งคำถาม การกำหนดกลยุทธ์การสืบค้น การรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการศึกษา และการใช้เครื่องมือจัดการบรรณานุกรม ส่วนการศึกษาของ Rattanapun (2012) สะท้อนความต้องการของผู้สอนและนักศึกษาที่ต้องการให้เน้นการพัฒนาทักษะการสืบค้นสารสนเทศโดยอิงตามมาตรฐานของ ACRL

บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการรู้สารสนเทศ

การส่งเสริมการรู้สารสนเทศสำหรับศึกษาระดับอุดมศึกษามีบุคลากรที่เกี่ยวข้องแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ ผู้สอนและบุคลากรห้องสมุด ซึ่งบุคลากรทั้ง 2 กลุ่มจะต้องทำงานร่วมกันในการสอนหรือบูรณาการการรู้สารสนเทศในการเรียนการสอนในบริบทของสาขาวิชาที่สอน และร่วมกันออกแบบงานมอบหมายหรือโครงการที่จะกำหนดให้นักศึกษาจัดทำ ซึ่งเป็นงานมอบหมายที่มุ่งเน้นการพัฒนาทักษะการรู้สารสนเทศให้เกิดขึ้นในตัว of นักศึกษา (Bolton, Pugliese & Singleton-Jackson, 2009; Cox & Vander Pol, 2005; Janke, Pesut & Erbacher, 2011; Laherty, 2000; Li, Leung & Tam, 2007; Rattanapun, 2012) โดยในการส่งเสริมการรู้สารสนเทศให้แก่ศึกษานั้น บรรณารักษ์

บริการตอบคำถาม (Reference librarians) เป็นบุคลากรผู้รับผิดชอบในกิจกรรมการสอนหรือการฝึกอบรมผู้ใช้ เช่น จัดเตรียมการสอนเกี่ยวกับทรัพยากรสารสนเทศ จัดเตรียมบริการห้องสมุด (คู่มือแนะนำการใช้ห้องสมุด/แนะนำแหล่งสารสนเทศ การตอบคำถามที่โต๊ะบริการ การสอนบริการอ้างอิงเสมือน และเว็บไซต์ห้องสมุด) นำชมห้องสมุดเพื่อให้นักศึกษารู้จักทรัพยากรสารสนเทศ บริการ เครื่องมือสืบค้น ระเบียบและมารยาทในการเข้าใช้ห้องสมุด สอนการรู้สารสนเทศที่มุ่งเน้นการค้นหา การประเมิน และการใช้สารสนเทศในบริบทของสาขาวิชา จัดอบรมการสืบค้นฐานข้อมูลให้นักศึกษา สอนการรู้สารสนเทศบนเว็บของห้องสมุด จัดอบรมหรือปฐมนิเทศผู้สอนในรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด การส่งเสริมการรู้สารสนเทศโดยเน้นการออกแบบการสอนและหัวข้อที่ผู้สอนต้องการให้บูรณาการในชั้นเรียน ตลอดจนจัดทำวีดิทัศน์ที่ส่งเสริมการรู้สารสนเทศแก่บุคลากรของมหาวิทยาลัย นอกจากนี้บุคลากรกึ่งวิชาชีพก็เป็นบุคลากรอีกกลุ่มหนึ่งที่มีส่วนช่วยในการส่งเสริมการรู้สารสนเทศให้แก่นักศึกษา โดยเป็นบุคลากรที่มีหน้าที่ให้บริการยืม-คืนหนังสือที่เคาน์เตอร์บริการ ซึ่งสามารถสอนการรู้สารสนเทศในลักษณะของประสบการณ์ห้องสมุดไปพร้อมกับการให้บริการได้

รูปแบบการสอนการรู้สารสนเทศ

การสอนการรู้สารสนเทศนับเป็นกิจกรรมการส่งเสริมการรู้สารสนเทศรูปแบบหนึ่งที่จัดขึ้นในสถาบันอุดมศึกษา มีความมุ่งหมายที่จะนำเสนอการรู้สารสนเทศผ่านสื่อการเรียนการสอนและการจัดการเรียนการสอนในรูปแบบต่างๆ แบ่งได้เป็น 4 รูปแบบ คือ (Cox & VanderPol, 2005; Cuadrado-Garcia, Ruiz-Molina & Montoro-Pons, 2012; Erazo, 2003; Galvin, 2005; Janke, Pesut & Erbacher, 2011; Li, Leung & Tam, 2007)

1. การสอนผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เป็นการนำเสนอการรู้สารสนเทศบนเว็บซึ่งรูปแบบที่ได้รับความนิยม คือ การสอนการรู้สารสนเทศบนเว็บ (Web-based tutorial) มีลักษณะเป็นบทเรียนด้วยตนเองผ่านเว็บ โดยนำเสนอกระบวนการการศึกษาค้นคว้าจัดแบ่งเนื้อหาการรู้สารสนเทศออกเป็นบทเรียน และนักศึกษาสามารถทำแบบทดสอบออนไลน์ด้วยตนเอง โดยเป็นการเรียนรู้เชิงปฏิสัมพันธ์ (Interactive learning) มีกิจกรรมต่างๆ ที่มุ่งให้เกิดการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างผู้สอนและนักศึกษา การทำแบบฝึกหัดและแบบทดสอบพร้อมทั้งให้นักศึกษาได้รับข้อมูลป้อนกลับจากการเรียนรู้ของตนเอง การสอน

การรู้สารสนเทศบนเว็บไซต์ของห้องสมุดก็เป็นอีกรูปแบบที่นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับนิยาม การรู้สารสนเทศและสมรรถนะต่างๆ ของการรู้สารสนเทศ งานมอบหมายในประเด็นการ ค้นหา การประเมิน และการอ้างอิงแหล่งสารสนเทศ มีโต๊ะบริการอ้างอิงเสมือนที่เตรียม จุดเชื่อมโยงสาขาวิชาความรู้และการเลือกฐานข้อมูลต่างๆ แนะนำบริการและทรัพยากร สารสนเทศของห้องสมุด วิธีการแสวงหาสารสนเทศที่เหมาะสม เช่น การกำหนดกลยุทธ์ การสืบค้นฐานข้อมูล และรวบรวมรายการทรัพยากรสารสนเทศเฉพาะสาขาวิชาตามความต้องการของนักศึกษา นอกจากนี้ยังมีการสอนผ่านคอมพิวเตอร์ช่วยสอน ห้องสมุดบน มือถือ (Mobile library) เครือข่ายสังคมออนไลน์ เว็บบล็อกของห้องสมุด วิกิ (Wiki) ไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ บริการข้อความสั้นผ่านโทรศัพท์เคลื่อนที่ (SMS) ห้องสนทนา (Chat) และกระดานสนทนา (Discussion boards) อีกด้วย

2. การสอนโดยใช้วีดิทัศน์ เป็นสื่อที่นำเสนอทั้งภาพและเสียง โดยมุ่งนำเสนอเนื้อหาการรู้สารสนเทศในลักษณะของภาพยนตร์หรือตัวอย่างประกอบคำบรรยาย ใช้แสดงการสาธิตกระบวนการต่างๆ ของการรู้สารสนเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะช่วยให้ นักศึกษาสามารถเข้าใจและจดจำเนื้อหาได้โดยง่าย โดยเป็นสื่อที่ใช้เวลาสั้นๆ ในการรับชมไม่เกิน 10 นาที การสอนในรูปแบบนี้เป็นการนำเสนอเนื้อหาในรูปแบบของข้อความ รูปภาพ เพลงและการ์ตูนที่มุ่งเสนอเนื้อหาในประเด็นการใช้ห้องสมุดและการรู้สารสนเทศ อาจอยู่ในรูปแบบของการนำชมห้องสมุดด้วยตนเองผ่านซีดีรอม หรือสื่อออนไลน์ต่างๆ

3. การสอนผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ เป็นการนำเสนอการรู้สารสนเทศในรูปแบบของ เอกสารสิ่งพิมพ์ทั้งในรูปแบบกระดาษและรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งเป็นสื่อที่สามารถผลิต ขึ้นเองได้ง่ายและมีการออกแบบกราฟิกที่แตกต่างกันไป เช่น แผ่นพับ ข่าวประชาสัมพันธ์ คู่มือการใช้ห้องสมุด จุลสาร โปสเตอร์ ป้ายสัญลักษณ์และแผนที่บอกจุดบริการและ ทรัพยากรสารสนเทศในห้องสมุด การจัดนิทรรศการ คู่มือแนะนำทรัพยากรสารสนเทศ เฉพาะเรื่อง (Pathfinders) ตำราเรียนและแบบฝึกหัดเกี่ยวกับการรู้สารสนเทศ

4. การสอนผ่านรายวิชา เป็นการสอนการรู้สารสนเทศผ่านรายวิชาต่างๆ ในหลักสูตร อาจจัดการเรียนการสอนได้ในหลายลักษณะ ได้แก่ การสอนเป็นรายวิชาที่เป็นทางการ (Formal courses) เป็นวิชาที่มีชื่อวิชาในลักษณะที่มุ่งสอนการรู้สารสนเทศ โดยเฉพาะและมีลักษณะเป็นวิชาที่ผลิตอาจลงทะเบียนเรียนแบบนับหน่วยกิตหรือแบบที่ไม่นับหน่วยกิต การสอนที่สัมพันธ์กับรายวิชา (Course-related instruction) เป็นการสอนที่

บรรณารักษ์มีความร่วมมือกับผู้สอนประจำวิชาในการพัฒนางานมอบหมายของรายวิชา และทำหน้าที่ในการแนะนำแหล่งสารสนเทศที่สัมพันธ์กับรายวิชาที่สอน และการสอนแบบบูรณาการในรายวิชา (Course-integrated instruction) เป็นโปรแกรมการสอนการรู้สารสนเทศที่ห้องสมุดเชื่อมโยงทักษะการรู้สารสนเทศให้เข้ากับหัวข้อต่างๆ ของรายวิชาที่สอน ซึ่งมีเนื้อหาที่สอดคล้องกับบริบทของรายวิชา ทั้งนี้การสอนการรู้สารสนเทศผ่านรายวิชานั้นผู้สอนอาจใช้โปรแกรมการนำเสนอ (Presentation software) เพื่อนำเสนอเนื้อหาที่สอนและใช้ระบบการจัดการเรียนการสอนรายวิชา เป็นสื่อเสริมการสอนเพื่อสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนในการได้รับข้อเสนอแนะหรือข้อมูลป้อนกลับจากผู้สอนผ่านระบบได้โดยไม่จำกัดเวลาและสถานที่

ปัจจัยความสำเร็จในการส่งเสริมการรู้สารสนเทศ

ในการส่งเสริมการรู้สารสนเทศสำหรับนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาให้ประสบความสำเร็จนั้น มีปัจจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในส่วนการบริหารจัดการของสถาบัน ส่วนการจัดการเรียนการสอน และส่วนการสนับสนุนการเรียนการสอน โดยสามารถนำเสนอเป็นปัจจัยความสำเร็จได้ 8 ประการ คือ (Bolton, Pugliese & Singleton-Jackson, 2009; Cox & VanderPol, 2005; Kingsawat, Kwiecien & Tuamsuk, 2013; Kornsunthea & Kwiecien, 2013; Laherty, 2000; Li, Leung & Tam, 2007; Sirichai, 2009)

1. **นโยบายของสถาบัน** สถาบันอุดมศึกษาควรกำหนดนโยบายการพัฒนาทักษะการรู้สารสนเทศสำหรับนักศึกษาไว้อย่างชัดเจน โดยกำหนดเป็นพันธกิจและมีแผนกลยุทธ์ในการส่งเสริมการเรียนการสอนการรู้สารสนเทศและกำหนดให้นักศึกษาทุกคนได้เรียนรายวิชาการรู้สารสนเทศซึ่งเป็นวิชาศึกษาทั่วไปหรือวิชาบังคับในหลักสูตรระดับปริญญาตรีทุกคณะวิชา มีการกำหนดนโยบายที่มุ่งส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือจากหน่วยงานและบุคลากรจากหลายฝ่ายที่รับผิดชอบการพัฒนาทักษะการรู้สารสนเทศของนักศึกษา พร้อมทั้งกำหนดให้ห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษามีส่วนรับผิดชอบในการพัฒนาการรู้สารสนเทศของนักศึกษา

2. **บทบาทของผู้บริหาร** ผู้บริหารสถาบันอุดมศึกษาควรเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจและเล็งเห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาทักษะการรู้สารสนเทศสำหรับนักศึกษาในมหาวิทยาลัย มีบทบาทในการให้การสนับสนุนเชิงนโยบายที่มุ่งเน้นพัฒนานักศึกษา

ให้มีทักษะการรู้สารสนเทศจนนำไปสู่คุณลักษณะของผู้เรียนผู้ตลอดชีวิต การกำหนดให้มีการบูรณาการการรู้สารสนเทศในรายวิชาต่างๆ ตลอดจนการสนับสนุนในด้านการบริหาร โครงสร้างพื้นฐาน บุคลากรและงบประมาณในการส่งเสริมการรู้สารสนเทศและการพัฒนา ปรับปรุงแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกสถาบัน

3. โครงสร้างพื้นฐานทางเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สถาบันอุดมศึกษาควรจัดเตรียมคอมพิวเตอร์และระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตความเร็วสูงที่มีคุณภาพและเพียงพอต่อความต้องการใช้ของนักศึกษา โดยเชื่อมต่อทั้งภายในและภายนอกสถาบัน เพื่อให้นักศึกษาใช้ในการสืบค้นสารสนเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพจากสถานที่หรือช่องทางที่จัดให้นักศึกษาได้เข้าถึงสารสนเทศอย่างสะดวกและตลอดเวลาที่ต้องการ สถาบันควรจัดสรรงบประมาณสำหรับจัดหาและพัฒนาด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารที่ใช้ในการพัฒนาทักษะการรู้สารสนเทศอย่างเหมาะสม

4. หลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน หลักสูตรระดับปริญญาตรีที่เปิดสอนในสถาบันอุดมศึกษาควรบรรจุวิชาการรู้สารสนเทศไว้เป็นวิชาหนึ่งในทุกหลักสูตร เพื่อให้นักศึกษาทุกคนจะวิชาได้มีโอกาสพัฒนาทักษะการรู้สารสนเทศของตนเอง โดยอาจจัดเป็นรายวิชาศึกษาทั่วไปหรือรายวิชาบังคับ และกำหนดให้มีการบูรณาการการรู้สารสนเทศลงในเนื้อหาของรายวิชาต่างๆ ของทุกรายวิชาและทุกหลักสูตร สำหรับการจัดการเรียนการสอนในแต่ละกลุ่มเรียนควรมีจำนวนนักศึกษาไม่มากเกินไป 50 คน เพื่อให้ผู้สอนดูแลได้อย่างทั่วถึง เนื่องจากการสอนการรู้สารสนเทศเน้นการฝึกปฏิบัติและทำงานกลุ่มร่วมกันของนักศึกษาในการกำหนดหัวข้อที่จะศึกษาค้นคว้า การสืบค้นสารสนเทศ และเรียบเรียงนำเสนอเป็นรายงาน ซึ่งนักศึกษาจะได้ฝึกทักษะต่างๆ อาทิ ทักษะการคิด (การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่ม) ทักษะการสืบค้นสารสนเทศ ทักษะการทำงานกลุ่ม ทักษะการสื่อสาร (การพูด การเขียนและการนำเสนอผลงาน) ซึ่งการสอนการรู้สารสนเทศจะมีสื่อประกอบการสอนที่หลากหลายและน่าสนใจ เช่น สื่อโสตทัศน์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ โดยนำเสนอเนื้อหาที่กระตุ้นให้นักศึกษาเกิดความสนใจ

5. บทบาทของผู้สอน ผู้สอนควรเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจและเล็งเห็นถึงความสำคัญของการรู้สารสนเทศสำหรับนักศึกษาและมีความเข้าใจเกี่ยวกับการบูรณาการการรู้สารสนเทศในการเรียนการสอนของรายวิชาต่างๆ ในหลักสูตร ซึ่งเอื้อให้นักศึกษาได้ฝึกปฏิบัติทักษะการรู้สารสนเทศอย่างสม่ำเสมอ ผู้สอนจะต้องเป็นผู้ที่มีทักษะ

การรู้สารสนเทศและปฏิบัติให้เป็นแบบอย่างแก่นักศึกษาในการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งมีความชำนาญในการพัฒนาทักษะการรู้สารสนเทศของนักศึกษา โดยรู้จักแหล่งสารสนเทศที่หลากหลาย เช่น ทรัพยากรสารสนเทศและบริการของห้องสมุด แหล่งสารสนเทศบนอินเทอร์เน็ต เป็นต้น และจัดการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นให้นักศึกษาได้อภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันเพื่อให้เกิดการพัฒนาทางการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

6. บทบาทของบรรณารักษ์ บรรณารักษ์มีความรู้ความเข้าใจ เห็นความสำคัญ และมีบทบาทในการพัฒนาทักษะการรู้สารสนเทศของนักศึกษา โดยมีหน้าที่รับผิดชอบในการสอนการรู้สารสนเทศหรือร่วมสอนการรู้สารสนเทศที่บูรณาการในการเรียนการสอนของรายวิชาต่างๆ ในหลักสูตร และมีบทบาทในฐานะผู้เชี่ยวชาญด้านทรัพยากรสารสนเทศ และแหล่งสารสนเทศในการให้คำปรึกษาแนะนำแก่ผู้สอนและนักศึกษา โดยมุ่งเน้นการเข้าถึงสารสนเทศ แหล่งสารสนเทศและการเขียนรายการเอกสารอ้างอิง

7. บทบาทของนักศึกษา นักศึกษาเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบในการศึกษาค้นคว้าหรือการเรียนรู้ของตนเอง และร่วมแบ่งปันประสบการณ์ระหว่างนักศึกษาด้วยกัน โดยเฉพาะในการพิจารณาสารสนเทศที่ค้นหาได้ ซึ่งนักศึกษารุ่นพี่ (นักศึกษารุ่นปีที่ 3-4) จะมีบทบาทสำคัญในการให้ความช่วยเหลือการเรียนรู้ของนักศึกษารุ่นปีที่ 1 ในระหว่างการจัดทำรายงาน/โครงการประกอบการศึกษาค้นคว้าของรายวิชาต่างๆ โดยนักศึกษารุ่นพี่จะต้องเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการศึกษาค้นคว้าและได้รับการอบรมเกี่ยวกับการเป็นพี่เลี้ยงที่คอยดูแลให้คำปรึกษาแก่นักศึกษารุ่นน้อง

8. ห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษา ห้องสมุดควรจัดเตรียมทรัพยากรสารสนเทศที่หลากหลายและเพียงพอต่อความต้องการของผู้ใช้และสอดคล้องกับรายวิชาที่เปิดสอน และจัดเตรียมเครื่องมือช่วยค้นหาสารสนเทศที่สนับสนุนการสอนของผู้สอน มีบทบาทในการสนับสนุนการสอนของผู้สอนโดยให้คำแนะนำเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีเพื่อการสอน และจัดให้บริการที่ส่งเสริมและสนับสนุนการรู้สารสนเทศ เช่น บริการสอนการรู้สารสนเทศ แก่นักศึกษา บริการนำชมห้องสมุด บริการแนะนำการเขียนเอกสารอ้างอิง เป็นต้น

บทสรุป

การศึกษาระดับอุดมศึกษาเป็นการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของประเทศเพื่อให้เป็นบุคคลที่พร้อมด้วยองค์ความรู้และสามารถใช้ความรู้เพื่อการปฏิบัติงานในสถานประกอบการต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การที่บุคคลจะมีความรู้อย่างสมบูรณ์ในขณะที่กำลังศึกษานั้น บุคคลจำเป็นต้องเป็นผู้ที่รู้จักวิธีการแสวงหาความรู้จากแหล่งต่างๆ และใช้ความรู้ที่หามาได้ในการเรียนรู้ของตน โดยวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้สอนที่มุ่งให้นักศึกษาแสวงหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกสถาบันการศึกษาก็เป็นส่วนสนับสนุนการเรียนรู้ของนักศึกษา นอกจากการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียนแล้ว การจัดบริการหรือกิจกรรมที่ส่งเสริมการสื่อสารสนเทศของห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาก็เป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยสนับสนุนให้การสอนและการเรียนในชั้นเรียนมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น หากแต่การจัดกิจกรรมดังกล่าวต้องได้รับความร่วมมือจากผู้สอนและบรรณารักษ์ในการจัดกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อให้ผู้สอนใช้เป็นสื่อการสอนและให้นักศึกษาใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ประกอบการศึกษาค้นคว้าในรายวิชาต่างๆ ได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตาม การส่งเสริมการสื่อสารสนเทศในสถาบันอุดมศึกษานับเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยแก้ปัญหาในกรณีที่มีักพบว่านักศึกษามีพฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศจากแหล่งเรียนรู้เพียงแหล่งเดียวคือโปรแกรมค้นหากูเกิล (Google search) โดยการส่งเสริมการสื่อสารสนเทศจะช่วยให้นักศึกษารู้จักแหล่งสารสนเทศอื่นๆ และรู้วิธีประเมินแหล่งสารสนเทศที่จะช่วยให้เกิดประโยชน์ในการเรียนรู้ของนักศึกษา ซึ่งทักษะการสื่อสารสนเทศที่จะเกิดขึ้นในตัวนักศึกษานี้เองที่จะติดตัวนักศึกษาไปตลอดชีวิตและพัฒนาให้นักศึกษาเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตได้ตามพันธกิจของสถาบันอุดมศึกษา

เอกสารอ้างอิง

- Bolton, T., Pugliese, T., & Singleton-Jackson, J. (2009). Advancing the promotion of information literacy through peer-led learning. **Communications in Information Literacy**, 3(1), 20-30.
- Cox, J. L., & VanderPol, D. (2005). Promoting information literacy: A strategic approach. **Research Strategies**, 20, 69-76.

- Cuadrado-Garcia, M., Ruiz-Molina, M., & Montoro-Pons, J. D. (2012). Academic contest and social networking to promote technology and information literacy among university students. **Procedia – Social and Behavioral Sciences**, 46, 222-226.
- Eisenberg, M. B., Lowe, C. A., & Spitzer, K. L. (2004). **Information literacy: essential skills for the information age**. 2nd ed. Westport, CO.: Libraries Unlimited.
- Erazo, E. (2003). Using technology to promote information literacy in Florida's community colleges. **Florida Libraries**, 46(2), 20-22.
- Galvin, J. (2005). Alternative strategies for promoting information literacy. **The Journal of Academic Librarianship**, 31(4), 352-357.
- Grassian, E. S., & Kaplowitz, J. R. (2001). **Information literacy instruction: theory and practice**. New York: Neal-Schuman.
- Hauxwell, H. (2008). Information literacy at the service desk: The role of circulations staff in promoting information literacy. **Journal of Information Literacy**, 2(2). Retrieved 14 March 2012, from <http://jil.lboro.ac.uk/ojs/index.php/JIL/article/view/ART-V2-I2-2008-2>
- Herring, D. (1995). **The role of the community college reference librarian in promoting and teaching information literacy**. Doctor of Philosophy Thesis, The Florida State University.
- Janke, R., Pesut, B., & Erbacker, L. (2011). Promoting information literacy through collaborative service learning in an undergraduate research course. **Nurse Education Today**, Retrieved 14 March 2012, from doi:10.1016/j.nedt.2011.09.016
- Khamhomkun, T. (2011). **Information literacy promotion for students in university libraries**. (in Thai). Master of Arts in Library and Information Science, Chulalongkorn University.

- Kingsawat, K., Kwiecien, K., & Tuamsuk, K. (2013). Integration of information literacy instruction in a virtual learning environment: Study of the components and supporting factors. (in Thai). **TLA Research Journal**, 6(1), 53-70.
- Kornsunthea, J., & Kwiecien, K. (2013). Promoting factors of information literacy instruction for undergraduate students of Vongchavalitkul University. (in Thai). **Journal of Information Science**, 31(2), 1-22.
- Laherty, J. (2000). Promoting information literacy for science education programs: Correlating the National Science Education Content Standards with the Association of College and Research Libraries Information Competency Standards for Higher Education. **Issues in Science and Technology Librarianship**, Retrieved 14 March 2012, from <http://www.istl.org/00-fall/article3.html>
- Li, L. F., Leung, S., & Tam, G. (2007). Promoting information literacy skills through web-based instruction:
The Chinese University of Hong Kong Library experience. **Library Management**, 28(8-9), 531-539.
- Maitaouthong, T. (2010). Development of information literacy and its integration in the process of learning and teaching within undergraduate education. (in Thai). **TLA Research Journal**, 3(2), 97-113.
- Rattanapun, A. (2012). Promotion of information literacy for undergraduate students at Kamphaeng Phet Rajabhat University. (in Thai). **Journal of Information Science**, 30(1), 1-18.
- Sirichai, S. (2009). **Development of information literacy skills for students in governmental higher education institutes**. (in Thai). Doctor of Philosophy in Information Studies, Khon Kaen University.